

УДК 536.531:004.855.5

АНАЛІЗ МЕТОДІВ АПРОКСИМАЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ДАНИХ ПРИ ПОБУДОВІ ГРАДУЮВАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗВТ

Асп. І.С. Зубрецька¹

Науковий керівник проф. С.С. Федін²

¹Київський національний університет технологій та дизайну

²Національний транспортний університет

Мета роботи – класифікація методів апроксимації експериментальних даних та дослідження точності моделей для побудови градуювальних характеристик (ГХ) засобів вимірювальної техніки (ЗВТ).

Об'єкт дослідження – процес апроксимації ГХ ЗВТ.

Предмет дослідження – параметричні та непараметричні методи апроксимації експериментальних даних при побудові градуювальних характеристик ЗВТ.

Методи та засоби дослідження. Теоретичні дослідження засновані на основних положеннях теоретичної метрології, термометрії, математичної статистики та системного аналізу, експериментальні дослідження проводились з використанням математичного моделювання в системі MathCAD та статистичної обробки експериментальних даних в системі STATISTICA.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. Запропоновано класифікацію параметричних та непараметричних методів апроксимації експериментальних даних при побудові ГХ ЗВТ для їх обґрунтованого вибору та застосування в процесі градуювання напівпровідникових терморезистивних перетворювачів температури з негативним температурним коефіцієнтом. Запропоновано формалізацію задачі апроксимації R/T -характеристики НТС-термісторів на основі методів інтелектуального аналізу експериментальних даних – штучних нейронних мереж і нечітких множин.

Результати дослідження. Аналіз класифікаційних ознак ГХ контактних датчиків температури, до яких, зокрема належать термометри опору, термопари і напівпровідникові НТС-термістори, свідчить, що актуальним завданням сучасної теоретичної та прикладної метрології є підвищення точності апроксимації експериментальних даних при градуюванні нелінійних первинних вимірювальних перетворювачів і зменшення систематичної складової похибки вимірювання фізичної величини [1, 2]. Виконано дослідження методів апроксимації експериментальних даних при побудові ГХ ЗВТ та на прикладі напівпровідникових терморезистивних перетворювачів температури з негативним температурним коефіцієнтом опору встановлено, що для параметричної компенсації нелінійності їх статичної R/T -характеристики достатнім є використання поліноміальної моделі 4-го порядку [3].

Сформульовано та науково підтверджено припущення про те, що підвищення точності побудови ГХ НТС-термісторів в робочому діапазоні температур можна здійснити на основі використання методів інтелектуального аналізу експериментальних даних, зокрема непараметричних методів нейромережного і нечіткого моделювання. Розроблено нейромережні моделі типу перцептрон та моделі на основі кусково-лінійних нечітких функцій належності для апроксимації нелінійної функції перетворення НТС-термісторів та показано, що їх використання дозволяє забезпечити більш високу точність апроксимації R/T -характеристики НТС-термісторів у робочому діапазоні температур у порівнянні з поліноміальною моделлю Стейнхарта-Харта [4, 5].

У результаті експериментальних досліджень розроблено методику проведення випробувань і автоматичного збору вимірювальної інформації по величинам електричного опору NTC-термісторів і температури. Практичне застосування розробленої методики дозволило створити базу даних вимірювальної інформації для побудови індивідуальних ГХ NTC-термісторів Agilent T10 До і TDK B57861S в робочих діапазонах температур $-70 \dots 70 \text{ }^\circ\text{C}$ і $-55 \dots 150 \text{ }^\circ\text{C}$ відповідно [6].

Результати оцінювання точності нейромережної апроксимації експериментальних даних на основі статистичних критеріїв MAD (Mean Absolute Derivation), MSE (Mean Squared Error), MAPE (Mean Absolute Percentage Error) і MPE (Mean Percentage Error) дозволили підтвердити висунуте припущення щодо підвищення точності побудови ГХ NTC-термісторів у робочому діапазоні температур із застосуванням адаптивних моделей RBF-мереж, розроблених в модулі нейромережного моделювання Neural Networks системи STATISTICA 6.1 [7].

Висновки. Запропоновано класифікацію методів апроксимації експериментальних даних при побудові ГХ ЗВТ. Досліджено властивості поліноміальних моделей різних ступенів та моделей на основі нейронних мереж і нечіткої логіки для побудови ГХ напівпровідникових терморезистивних перетворювачів з негативним температурним коефіцієнтом. Встановлено, що похибка апроксимації ГХ термісторів на основі RBF-мереж не менш ніж в півтора рази менша ніж допустима похибка полиноміальної моделі 3-го порядку, яка використовується в програмному забезпеченні сучасних систем збору і обробки вимірювальної інформації.

Ключові слова. градувальна характеристика, NTC-термістор, робочий діапазон температур, функція перетворення, нейромережна апроксимація, RBF-мережа.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Семенов Л.А., Сирая Т.Н. Методы построения градуировочных характеристик средств измерения. М.: Изд-во стандартов, 1986. 128 с.
2. Беляев А.О. Разработка и исследование моделей элементов и устройств сбора и обработки сигналов терморезисторов с отрицательным температурным коэффициентом сопротивления: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.13.05 / Беляев А.О. Таганрог, 2012. 20 с.
3. Федін С. С., Салівон О. В., Зубрецька І. С. Параметрична компенсація нелінійності температурної залежності NTC-термісторів // Метрологія та прилади. 2016. №2(58). С.41–46.
4. Федін С. С., Зубрецька І. С. Обеспечение точности аппроксимации R/T-характеристики NTC-термистора на основе нейросетевого моделирования // Технология и конструирование в электронной аппаратуре. 2015. №4. С.28–35.
5. Федін С. С., Зубрецька Н. А., Зубрецька І. С. Моделирование статических характеристик датчиков температуры на основе нечеткой логики // Системи обробки інформації. 2015. №4(129). С.75–79.
6. Кошелева О. Б., Зубрецька І. С., Федін С. С. Разработка методики сбора измерительной информации для градуировки полупроводниковых терморезистивных преобразователей температуры // Системи обробки інформації. 2015. №10(135). С.44–47.
7. Федін С. С., Зубрецька І. С., Поликарпов А. А. Обеспечение точности построения градуировочных характеристик NTC-термисторов на основе нейронных сетей с радиальными базисными функциями // Метрологія та прилади. 2017. №1(63). С.37–46.